

Tadqiqot.uz

ISSN 2181-0788

Doi Journal 10.26739/2181-0788

Impact Factor – 4.951

KONSENSUS XALQARO

JURNALI

JILD 1, SON 4

INTERNATIONAL JOURNAL

OF CONSENSUS

VOLUME 1, ISSUE 4

TOSHKENT-2020

“KONSENSUS” XALQARO JURNALI INTERNATIONAL JOURNAL OF “CONSENSUS”

№4 (2020) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-0788-2020-4>

Bosh muharrir:

Chief Editor:

Jo‘rayev Narzulla Qosimovich

siyosiy fanlar doktori, professor,
O‘zbekiston Respublikasi

Bosh muharrir o‘rinbosari:

Deputy Chief Editor:

Saidov Sanjar Shavkatovich

Siyosiy fanlar bo‘yicha falsafa doktori
(PhD), O‘zbekiston Respublikasi

Zamonov Zokir Turg‘unovich

siyosiy fanlar bo‘yicha falsafa doktori
(PhD), O‘zbekiston Respublikasi

KONSENSUS XALQARO JURNALI TAHRIRIY MASLAHAT KENGASHI EDITORIAL BOARD OF THE INTERNATIONAL JOURNAL OF CONSENSUS

Alimardonov To‘lqin

siyosiy fanlar doktori, professor,
O‘zbekiston Respublikasi

Anita Sengupta

siyosiy fanlar doktori, professor
Hindiston Respublikasi

Baydarov Erkin Ulanovich

falsafa fanlari nomzodi, professor,
Qozog‘iston Respublikasi

Gregory Gleason

siyosiy fanlar doktori, professor
Amerika Qo‘shma Shtatlari

Farmonov Rahmon Farmonovich

tarix fanlari doktori, professor,
O‘zbekiston Respublikasi

Jo‘rayev Sayfiddin

siyosiy fanlar doktori, professor,
O‘zbekiston Respublikasi

Jennifer Murtazashvili

siyosiy fanlar doktori, professor
Amerika Qo‘shma Shtatlari

Mamadazimov Abdugani

siyosiy fanlar nomzodi, dotsent,
Tojikiston Respublikasi

Madayeva Shaxnoza Amanullayevna

falsafa fanlar doktori, professor,
O‘zbekiston Respublikasi

Nurmatova Gulsayra Asanovna

siyosiy fanlar doktori, professor,
Qirg‘iziston Respublikasi

Qirg‘izboyev Muqimjon

siyosiy fanlar doktori, professor,
O‘zbekiston Respublikasi

Qo‘chqorov Vahob Hoshimovich

siyosiy fanlar doktori, professor,
O‘zbekiston Respublikasi

Qodirov Anvar Kaxxarovich

falsafa fanlar doktori, professor,
O‘zbekiston Respublikasi

Ono Masaki

falsafa doktori, professor
Yaponiya

Tolipov Farxod Fazilovich

siyosiy fanlar nomzodi, dotsent
O‘zbekiston Respublikasi

Vasiliy Nikulenko

tarix fanlari nomzodi, dotsent,
Rossiya Federatsiyasi

Chander Shekhar

falsafa doktori, professor,
Hindiston Respublikasi

Mas‘ul kotib | Responsible secretary:

To‘ychiyeva Ra‘no Almamatovna

O‘zbekiston Respublikasi

Саҳифаловчи: Абдулазиз Муҳаммадиев

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz

ООО Тадqiqot город Ташкент,

улицв Амира Темура пр. 1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Тел: (+998-94) 404-0000

Editarial staff of the journals of www.tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC the city of Tashkent,

Amir Temur Street pr. 1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Phone: (+998-94) 404-0000

1. Сайфиддин Жураев НОВЫЙ ЭТАП РЕГИОНАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ УЗБЕКИСТАНА.....	4
2. Анвар Кадыров “СЕМИОКРАТИЯ” – КАК ПОЛИТИЧЕСКИЙ ФЕНОМЕН	13
3. Тўлқин Алимардонов, Нодира Шапсанова ТУРКИЙ ИМПЕРИЯЛАР МАДАНИЯТИНИНГ ФАЛСАФИЙ ТАБИАТИ	18
4. Фарход Толипов ОБЪЕКТЫ, СУБЪЕКТЫ И НОСИТЕЛИ МЯГКОЙ СИЛЫ: ЦЕНТРАЛЬНОАЗИАТСКИЙ ГЕОПОЛИТИЧЕСКИЙ КОНТЕКСТ	26
5. Оқилжон Абдуазимов «ТАНАЗИЯЛАШГАН МАТБУОТ»НИНГ САЛБИЙ ЖИҲАТЛАРИ: СОЦИОЛОГИК ПРОГНОЗ	36
6. Abidjan Mukhamedyarov METHODS OF INTERPRETING THE VERSES OF THE QUR’AN BY RELIGIOUS EXTREMIST ORGANIZATIONS.....	48
7. Обиджон Худайбергандов РАҚАМЛИ ЖАМИЯТ: ИМКОНИАТЛАР ВА ХАТАРЛАР	56
8. Муитов Даврон Сабирович МАРКАЗИЙ ОСИЁДА КОНСЕНСУС ВА ҲАМКОРЛИК ГЕОСИЁСАТИ: АХБОРОТЛАШГАН ЖАМИЯТДАГИ ДОЛЗАРБ ТЕНДЕНЦИЯЛАР	64
9. F.X. Usarova, N.B. Abdusattarova, B.X. Allamurodov	70
PUBLIC CONTROL: HISTORY, CURRENT VIEWS AND APPROACHES (EXPERIENCE OF FOREIGN COUNTRIES AND UZBEKISTAN).....	70
10. Bekzod Baratbayev METHODS OF FORMATION OF MODELS OF NATIONAL DEVELOPMENT IN UZBEKISTAN AND RUSSIA.....	82
11. Mamatkabilov Tursunmurad Daniyarovich THE ROLE OF MANAGERS IN ENSURING SOCIAL STABILITY	87
12. Рахимова Мукаддас Ибрагимовна РЕФОРМЫ В ГОСУДАРСТВЕННОЙ ВЛАСТИ НА ОСНОВЕ СТРАТЕГИЯ ДЕЙСТВИЙ.....	96
13. Ғанишер Маматов Сапиевич ЖАМИЯТНИ ДЕМОКРАТЛАШТИРИШДА ИЖТИМОИЙ ФИКР ВА ЖАМОАТЧИЛИК НАЗОРАТИ МАСАЛАЛАРИ	102
14. Азизов Тўхтамиш Аъзамович ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ ҒОЯСИНИНГ ШАРҚ ВА ҒАРБ МУТАФАККИРЛАРИ ҚАРАШЛАРИДАГИ ҚИЁСИЙ ТАҲЛИЛИ	111
15. Яхшибоев Шавкат Қурамбаевич ДАВЛАТ БОШҚАРУВИДА ФУҚАРОЛАР ИШТИРОКИНИ КУЧАЙТИРИШДА СИЁСИЙ МАДАНИЯТ ОМИЛИ.....	117
16. Аббасов Исмоилдин Жамолович ТРАНСФОРМАЦИЯ ГОСУДАРСТВЕННОЙ МОЛОДЕЖНОЙ ПОЛИТИКИ В УЗБЕКИСТАНЕ	122

Оқилжон Абдуазимов,
Социология фанлари доктори,
Ўзбекистон Республикаси Олий
Мажлиси Қонунчилик палатаси

«ТАНАЗИЯЛАШГАН МАТБУОТ»НИНГ САЛБИЙ ЖИҲАТЛАРИ:
СОЦИОЛОГИК ПРОГНОЗ

 DOI 10.26739/2181-0788-2020-4-5

АННОТАЦИЯ

Мазкур мақолада “Таназиялашган матбуот” тушунчаси, моҳияти, ижтимоий жараёнларга таъсири ва унинг шартли икки гуруҳи тадқиқ этилади. “Чўкаётган кема” деб номланган биринчи гуруҳдаги ОАВ, яъни ижтимоий ҳаёт издан чиқиб, ўнглаб бўлмайдиган маънавий таназзул ҳолатига келган истеъмолчилар жамияти, деб тасаввур этилиб, ушбу ёндашув реал ҳаётдаги сиёсий, маданий, ижтимоий, ҳуқуқий, диний, тиббий, иқтисодий, ахборот хавфсизлиги омилларига асосан прогнозлаштирилган. Шунингдек, “Таназиялашган матбуот” таъсирига тушган иккинчи гуруҳ образли ифодаланган ҳолда «Тўнкарилган қайиқ» ҳолатида таҳлил қилиб берилган.

Калит сўзлар: “Таназиялашган матбуот”, “оммавий маданият”, “Тўнкарилган қайиқ”, “Чўкаётган кема”, ахборот хавфсизлиги, ғоявий хуружлар, истеъмолчилар жамияти.

Оқилжон Абдуазимов,
Доктор социологических наук,
Законодательная палата Олий
Мажлиса Республики Узбекистан

НЕДОСТАТКИ СНИЖЕННОЙ ПРЕССЫ: СОЦИОЛОГИЧЕСКИЙ ПРОГНОЗ

АННОТАЦИЯ

В статье исследуются понятие, сущность, влияние на социальные процессы и две его условные группы. Первая группа средств массовой информации, называемая «тонущий корабль», рассматривается как общество потребления, в котором социальная жизнь находится в состоянии необратимого духовного упадка. в основном предсказал. Также вторая группа, на которую повлиял «дублированный пресс», была проанализирована в образной форме «перевернутой лодки».

Ключевые слова: «Загорелая пресса», «массовая культура», «Перевернутая лодка», «Тонущий корабль», информационная безопасность, идеологические атаки, общество потребления.

Oqiljon Abduazimov,
Doctor of sociological sciences,
Legislative Chamber of the Oliy
Majlis of the Republic of Uzbekistan

DISADVANTAGES OF THE DECREASED PRESS: SOCIOLOGICAL FORECAST

ABSTRACT

This article examines the concept, essence, impact on social processes and its two conditional groups. The first group of media, the so-called “sinking ship”, is a consumer society in which social life is in a state of irreversible spiritual decline, and this approach focuses on real-life political, cultural, social, legal, religious, medical, economic, information security factors. mainly predicted. The second group, which was influenced by the Tanzanian press, was also analyzed in the form of a figuratively inverted boat.

Key words: “Tanzanized press”, “popular culture”, “Overturned boat”, “Sinking ship”, information security, ideological attacks, consumer society.

КИРИШ ВА ДОЛЗАРЪЛИГИ.

«Таназиялашган матбуот назарияси»да «thanatos» юнонча сўз бўлиб, тинч ва енгил ўлим, қийноқсиз ва азият чекмасдан ўлишни англатади. Бу термин орқали истеъмолчилар жамиятини тирик организм сифатида идрок этиб, реал ҳаётни сиёсий, маданий, ижтимоий, ҳуқуқий, диний, тиббий, иқтисодий, ахборот хавфсизлиги омиллари орқали ичдан емирувчи, ахборотлашган жамиятнинг салбий ҳолатидаги «ўлик матбуот» прогнози тушунилади.

МЕТОДЛАР ВА ЎРГАНИЛГАНЛИК ДАРАЖАСИ

Илмий мақолада умумқабул қилинган тарихийлик, сиёсий анализ ва социал кузатув методларидан фойдаланилди. Шунингдек, мавзуга тегишли миллий ва хорижий олимларнинг тадқиқотларидан кенг қўлланилган.

ТАДҚИҚОТ НАТИЖАЛАРИ.

«Таназиялашган матбуот» таъсирида кечадиган жамият таназулини шартли равишда 2 та гуруҳга: «Чўкаётган кема» ва «Тўнкарилган қайиқ»ка ажратиб, уларни образли ифода-ладик. Шу боис «Таназиялашган матбуот» деб аташда ОАВнинг реал ҳаётдаги қуйидаги 8 та омил ва ўтказилган социологик тадқиқотимизга асосан прогнозлаштирилди:

Биринчи ҳолат – «Чўкаётган кема» гуруҳидаги ОАВ. Глобаллашув жараёнида муқаррар чўкаётган кема, яъни ижтимоий ҳаёт издан чиқиб, ўнглаб бўлмайдиган маънавий таназул ҳолатига келган жамият, деб тасаввур этамиз.

1. Сиёсий омил. Турли халқларга нисбатан ошқора агрессорлик таҳдиди ёки турли яширин тазйиқ оқибатида миллат тили, ёзуви ва маданияти йўқолиб кетишини қўллаб-қувватловчи, ахборотлашган жамиятни информацион колонияга айлантиришга хизмат қилувчи тарғибот амалга оширилади. Француз психологи Г.Лебоннинг фикрича, «ҳар қандай тўда-оломон фикри ташқаридан сингдирилган муайян ғоя таъсирида шаклланади, аммо тўда ҳеч вақт мулоҳаза, яқдил фикр негизда уюшма бўла олмайди»[1]. У ўз фикрини янада аниқ ифода этиб, оломон жаҳолатпараст бўлиб, барча янги нарсадан ваҳимага тушади. У тамаддун вакиллари ўзининг барча идеалларидан маҳрум бўлсалар, оломонга айланишини таҳмин қилган. Бунда «Таназиялашган матбуот»да «Чўкаётган кема» гуруҳидаги индивидлар «ахборот колонияси» тарзида бўйсундирилиб, бирёклама масофавий бошқарув амалга оширилади. Бу жараён жаҳон ахборот бозорида ҳукмрон бўлган Ғарбнинг айрим етакчи ОАВда турли бузғунчи ғоя ва вайронкор мафқуралар сингдирилган ахборот орқали суверен давлатларга «ягона ҳукумат», «ягона тил», «ягона пул», «ягона маданият», «ягона дин», «ягона конституция», «ягона матбуот» каби «ягона демократик стандарт»лар ташвиқ этилмоқда.

2. Маданий омил. ОАВ орқали маданиятсизлик эркак ва аёл ўртасидаги жинсий алоқанинг барча тафсилотлари эмин-эркин тасвирланиб, уларнинг қип-яланғоч расм, беҳаё сурат-лавҳаларини намойиш қилиш одатий ҳолатга айланиб, эротик, порнографик материалларни гедонизм, гомосексуализм нуқтаи назаридан очик ёки яширин реклама шаклида доимо ташвиқот қилинади. Масалан, 1995 йил «Tetu» журнали (Франция), 2004 йил «Malefixx Television» (Канада), 2005 йил «Logo» (АҚШ) ахборот-кўнгилочар телеканаллар, «HARDtv» (Канада) порно-каналлари ташкил этилиб, ушбу ОАВда ахлоқсизликни тарғиб этиш бошланди. Ҳатто, Нидерландияда айрим телекўрсатувлар уятсиз сўзлар билан номланиб, ахлоқсизлик очик намойиш этилади. Мазкур салбий ҳолат ахборот бозорида таҳририят жамият манфаати учун эмас, айрим маърифатсиз кимсалар манфаати (лоббизм) га хизмат қилмоқда. Бундай ҳолатда журналистнинг девиант хулқи туфайли унинг мониторинги объектив ва субъектив сабабларга кўра ҳаққоний ёритилмайди.

Ҳинд олими А.Гхош, индивидуализмнинг шартланганлик босқичи чириши ва вайрон бўлиши оқибатида догмага айланиб қолган типлашувга қарши чиққан руҳнинг исёни пайдо бўлади[2], дея изоҳлайди. Эндиликда «Таназиялашган матбуот» ўзига хос «демократик матбуот» ёки «эркин матбуот» ниқоби остида ОАВ орқали барча халқ ва миллатларнинг турмуш тарзи, маданий ҳаётини унификациялаш ақидаси оммалашмоқда. Бунда «ягона фуқаро (космополитизм)» ғояси фикрлар плюрализмига эмас, балки уни бир хиллаштиришга олиб келади. Масалан, беҳаё сурат-лавҳалар, интим материалларни ёритувчи «Penthouse» халқаро кўнгилочар журналининг 13 та давлат (Австралия, Австрия, Франция, Германия, Греция, Нидерландия, Польша, Мексика, Жанубий Африка Республикаси,

Испания, Туркия, Буюк Британия, Россия)да чоп этилиши фикримиз далилидир.

3. Ижтимоий омилда ОАВ орқали халқнинг ижтимоий-этник ўзига хослигининг бош атрибути ва коммуникациялашувнинг асоси ҳисобланган тилга, давлатнинг туб (титул) миллий маданияти, анъана ва урф-одатлар ўқилдизига болта уриш, яъни ўзлигини бутунлай унутишга йўналтирилади. Г.И.Хмара истеъмомчилар жамияти талабларига мувофиқ, гедонистик майллар тарғиботи билан ахборот таъсири доирасини «кенгайтирган» [3] бўлса, кейинчалик бошқа мутахассис ОАВда «оммавий маданият» каби бузғунчи ғояларни ўрганиш орқали уни «ривожлантирди»[4]. Шу боис турли давлатларда ОАВ орқали ошқора ёки яширин ҳолатдаги умуминсоний демократик қадриятларга зид бўлган турли ахборот тарқатила бошланди. Масалан, «сарик матбуот»да фоҳишабозлик ва абортнинг «афзал»лиги, қўшмачилик ҳамда жинсий тажовузкорлик каби жиноятлар инсон ҳуқуқини поймол этилиши тарзида эмас, балки оддий ҳолат сифатида тасвирловчи «кўнгилочар» материаллар кенг ёритила бошланди. Шунингдек, ОАВ орқали бир вақтнинг ўзида бир аёлнинг кўплаб эркаклар билан турмуш куриши мумкинлиги, яъни кўпёрлик тарғибот қилинади.

Натижада ОАВ томонидан жамоатчилик фикри мониторингини таъминлашда сифатсиз, текширилмаган ёки ноҳолис ахборот тарқатиш авж олади. Реал ҳаётдаги долзарб масала турли ижтимоий муаммога юзаки ва бирёқлама ёндашиш, журналистнинг касб одоби меъёрларига зид равишда материалларни тарқатиш оддий ҳолга айланади. Шу ўринда П.Бьюкенен фикрини келтириш жоиз, «Ғарб том маънода «ўлмоқда»: деярли барча Ғарб мамлакатлари аҳолиси ақл бовар қилмас даражада камайиб бормоқда. XIV асрда Европа аҳолисининг учдан бир қисмини қириб юборган «Қора ўлат» эпидемиясидан буён биз ҳали бу қадар хатарли таҳдидга дуч келмаганмиз. Бу офат бутун Ғарб тамаддунини йўқ қилиб юбориши ҳеч гап эмас. Ҳозирги вақтда Европа мамлакатларидан 17 таси (Бельгия, Болгария, Венгрия, Германия, Дания, Испания, Италия, Латвия, Литва, Португалия, Россия, Руминия, Словакия, Словения, Хорватия, Чехия, Эстония)да ўлим кўрсаткичи туғилишга қараганда анча юқорилаб кетган, яъни бу давлатларда беланчақдан кўра тобутга эҳтиёж кўпроқ. Таъбир жоиз бўлса, католиклар, протестантлар, православлар – барча-барчаси Ғарб тамаддунининг «кўмиш маросими»да иштирок этмоқда»[5].

4. Ҳуқуқий омил. Социолог Ибн Халдун «Лавҳалар» асаридаги куйидаги прогнозини «Таназиялашган матбуот»га нисбатан қўлласак, чўкаётган кема манзараси яққол намоён бўлади: «Маишат ва бойлик уларнинг ахлоқларини бузиб, уятни бутунлай йўқотадилар. Улар айниқса, ёлғон (хабар – О.А.) орқали жазодан ҳам кутулиб қоладилар... чунки бойлик, тўқ ҳаёт ва нотўғри тарбия унда мустақил ҳаракат қилиш қобилиятини ўлдирган»[6] бўлади. Шу жиҳатдан истеъмомчилар жамиятида турли ёт ғоя, мафқураларга хизмат қилувчи ва ялпи бўйсунуш тарзида масофадан туриб бошқаришга хизмат қилувчи «Таназиялашган матбуот» ахлоқан бузук бир жинсли (бесоқолбоз)лар «оила»сини тарғиб этади. Бунда журналистлар ўз фаолиятини «жинсий озчилик ҳуқуқлари»ни ҳимоя қилиши қонун билан белгиланиб, жинсий эркинлик «нотўғи» сифатида ёритилади. Масалан, 2002 йилда несоқолбозлар учун «here!» (АҚШ) ахборот-кўнгилочар телеканали, 2007 йилда несоқолбозлар учун «GAYtv» (Англия) канали ва бошқа давлатларда ҳам шу каби ОАВ фаолият юрита бошлаган. Айрим давлатларда ОАВда гомосексуализмни тарғиб қилиш менталитетга зид бўлиб, қонун билан тақиқланса, бугунги кунда баъзи халқ, миллатларда бундай салбий ҳолатга «матбуот эркинлиги», «шахс талаби» ёки «жинсий эҳтиёж» сифатида ёндашилмоқда. XXI асрда авж олган бир жинслиларни қўллаб-қувватлаган давлатларнинг ОАВ ахборотлашган жамият талабларига жавоб берса-да, амалий жиҳатдан «Таназиялашган матбуот» даври бошланганини англатади.

Илк маротаба 2001 йилда Нидерландияда бир жинслилар никоҳи қайд этилган бўлса, 2015 йилгача умуминсоний ахлоқ нормаларига зид қонунлар 15 та давлат: Бельгия, Канада, Испания, Жанубий Африка Республикаси, Норвегия, Швеция, Португалия, Исландия, Аргентина, Мексика, Дания, Франция, Бразилия, Уругвай, Буюк Британиянинг Англия ва Уэльсида жорий этилиб, унда бир жинслилар черков ва фуқаролик никоҳидан ўтишига қонуний руҳсат берилган. 2004–2013 йиллар давомида АҚШнинг 15 та штатида бир жинслиларнинг никоҳига қонунан руҳсат этилган. Бундай ҳолат ўша давлатларнинг ОАВда сунъий оилаларни тарғиб қилиш учун ҳуқуқий асос пайдо бўлганини англатади. Эндилик-

да жаҳон журналистикасида бундай салбий ҳолат анъанавий оила институти, хусусан, Абдурауф Фитратнинг «Оила ёки оила бошқариш тартиблари»[7]га нисбатан турли носоғлом фикр ва боши берк баҳслар авж олишига сабаб бўлади. Шу боис Тимоти Ж. Уинтер ўз аса-рида Ғарбда оила инқирози қандай аянчли ҳолатларни юзага келтирганини бежиз тадқиқ этмаган[8]. Демак, азалий оиладаги ота-она ўрнига «ота-ота» ёки «она-она» қабилида бузук «оила»ларни тарғиб қилиш хавфи пайдо бўлмоқда. Бунинг натижаси ўлароқ, бугунги кунда АҚШ, Ғарб давлатлари ОАВда «бой берилган авлод» («Lost generation») ибораси бежиз қўлланилмаяпти.

5. Диний омил. «Таназиялашган матбуот»да жамият ҳаётини меъёрлаштириб турувчи маънавий асос ҳисобланган дин ва ахлоқ жамоатчилик фикридан узиб қўйилади. Бунда ОАВ диний талабларга хилоф равишда инсонни клонлаш технологияси жорий этилишини, яъни одам қиёфадосининг яратилишига ижобий ҳолат ёки сўнгги «техника ютуғи» сифатида ёритиш натижасида диний эркинликнинг асл моҳиятини бузиб, у «этикод савдоси»га айланади. Шунингдек, диннинг нотўғри тарғиб қилиниши оқибатида турли экстремистик ва радикал ғояларни қўллаб-қувватлашга оид материаллар бериб борилади. Бунда «Либертариан матбуот»нинг оммавий таъсир кучи сифатида «сарик матбуот» янада гуллаб-яшнайдди. Натижада истеъмолчилар жамиятига хизмат қилувчи ОАВнинг салбий таъсири кенгайиб, кишиларнинг диний-ахлоқий таназулга маҳкум этилишида ҳисса қўшади. Ғарб ОАВда бундай реал воқеликка диннинг муносабатини Рим Папаси Бенедикт XVI томонидан ёзилган «Бенедикт Европаси: маданиятлар инқирози» номли китоби эътиборга молик. Бу китобда 1992–2005 йиллар воқеалари қамраб олинган бўлиб, унда ОАВ «Европа жамоатчилик онгидан Худони чиқариб, ё уни рад этиб ёки унинг мавжудлиги хусусида баҳслашиб, жамият ҳаётига алоқадор бўлмаган нарсалар ҳақида ҳар кимга ўзининг шахсий фикрини билдиришга имконият яратиб бериш маданиятини ташвиқ қилмоқда»[9], деб бежиз хавотирга тушмаган эди. Буни, ҳатто, АҚШ ва Ғарбий Европадаги айрим истеъмолчилар жамиятининг маънан таназулга юз тутганлигини очиқ эътироф этган Даниел Белл ва Освальд Шпенглер каби олимлар ўз асарларида маданиятлар емирилишини, хусусан, оила институтининг барҳам топиши ва диний таназулни ОАВда маърифий, ахлоқий ва диний тарбиянинг негатив ташвиқоти билан изоҳлашган.

6. Тиббий омил. ОАВ ва Интернет тармоғи орқали «оммавий маданият» каби ниқоблар остида турли маънавий-ахлоқий бузқулик, зўравонлик, индивидуализм, агрессия, эгоцентризм, нарцизм, гедонизм, космополитизм, расизм, ксенофобия, шовинизм, садизм, фундаментализм, фанатизм сингари ғоя ва мафкуранинг тарқатилиши «Таназиялашган матбуот» белгиларидан ҳисобланади. Бу жараёнда индивид учун ахлоқнинг қадри қолмай, ОАВ орқали қадриятлар маълум бир шартланганлик қолипи асосида ёритилиб, хусусан, дин ҳам индивидга мослаштирилиб талқин этилади. Бунинг натижасида тиббиётда янги руҳий касалликлар пайдо бўлишига сабаб бўлади. Умуман олганда, ҳозирда Интернетнинг салбий таъсири туфайли тиббиётда янги касалликлар тури пайдо бўлиб, «Кибернетик лудомания» тушунчаси жаҳон медицина амалиётига расман киритилган касаллик номи»[10], «Интернет аддикция (хумори)», «Компьютер бевалари», «Кибер касаллик», «Нэтаголик» кабилар шулар жумласидандир. «Computer Economics» тадқиқот марказининг 2009 йилги тадқиқотида кўра, Европада виртуал манбалардан фойдаланувчиларнинг 40%идан ортиқроғи Интернетга боғланиб қолган; нэтаголиклар Интернет тармоғида суткасига 18 соатдан ортиқ вақтларини ўтказишади; 60% европалар виртуал (мавҳум) дўстларини реал мавжуд дўстлар, деб ҳисоблашади; 3% европалар виртуал никоҳларни устун кўришади; АҚШда турмуш ўртоғи бор ҳар 20 нафар аёлдан бири ўзини «компьютер бева-си» [11] ҳисоблар экан. Демак, ҳозирда барча жабҳада замонавий ахборот-коммуникация технологияларининг роли ошиб, аҳоли, айниқса, ёшларнинг ундан фойдаланишлари учун кенг имкониятлар яратилган бўлса-да, бироқ технократия натижасида турли «ахборот босими» остида қолаётган агрессив ёки компьютер ўйинларига тобе ёшлар қатлами шаклланаётгани [12] хавотирли ҳолат ҳисобланади.

7. Иқтисодий омил. ОАВ маърифат-маданият учун эмас, балки товар – бу даромад, яъни «маҳсулот+фойда» фақат «Истеъмолчилар учун!» шиори остида турли кўнгилхушликни, аслида вайронкор мафкураларни тарғиб этувчи бир неча юз минглаб тираждаги турли даврий нашрлар ёки теле-радио каналлар, веб-сайтлар сони кескин ортади. Бунда ОАВдан товар сифатида иқтисодий фойда кўриш бош мақсад ҳисобланади. Ахборотлашган жамият

ғоясига зид равишда ОАВ шахс, жамият ва давлатни маънавий таназзулга бошлаб, истеъ-молчилар жамиятида «истеъмолчига хизмат қилиш» ниқоби остида фаолият кўрсатади. 2014 йил 29 март куни Англия ва Уэльсда бир жинслилар никоҳига рухсат берилган қонун қабул қилинган, поп-хонанда Элтон Жон ва режиссёр Дэвид Ферниш билан расман никоҳ қурди, тўй май ойида ўтказилди ва жаҳоннинг турли ОАВда кенг ёритилди. Агар машшоқнинг мухлисларини инобатга олсак, бу никоҳ «оммавий маданият»га қанчалик хизмат қилганини тасаввур этиш қийин эмас[13]. Жульен-Оффрэ де Ламетри: «Бурчини тан олмай эркинликни чеклашга интилиш ҳам ўзига-ўзи қарши чиқиш демакдир»[14], деб бежиз айтмаган. Шу боис «Таназиялашган матбуот» орқали тубанликни тарғиб қилувчи журналист касб бурчига зид равишда садизм ташвиқотчиси каби майл-эҳтиросларни эркинлик сифатида ифодалаб, ўз «ижоди»ни оқлашга уринади. Ўз навбатида, журналистнинг жамият олдидаги маънавий бурчини англамаслиги ҳар қандай догматик ғоя ва мафқурани ОАВда «ижодий эркинлик», «демократия тантанаси», «истеъмолчи талаби» каби турли ниқоблар остида ахлоқсизликни тарғиб қилиб, иқтисодий лоббизм туфайли моддий бойлик орттиради.

Зеро, ҳозирда ахборотлашган жамиятнинг салбий томони сифатида ОАВга даромадли товар сифатида ёндашуви ва инсоният глобаллашувида технократия устуворлиги истеъ-молчилар жамиятини ривожланишига хизмат қилмоқда. Бунда ОАВ орқали турли долзарб мавзу ва ижтимоий масалалар ноҳолис ёритилиб, жамоатчилик фикрини чалғитишга эришилади. Бундай салбий ҳолатнинг давомийлиги оқибатида инсон онги, қалби заҳарланади, индивидни маънан мажруҳ қилади. Натижада унинг аклини емириб, том маънода манқурт кимса, яъни зомбига айлантиради. Зеро, ОАВ долзарб ижтимоий муаммолардан мутлақ холи бўлиши мумкин эмас, уларга нисбатан бефарқлик, лоқайдлик ва беписандлик аста-секин ахборотлашган жамиятда маънавий инқироз жараёнини бошлаб, охир-оқибат унинг таназзулга юз тутишига, яъни образли қилиб айтганда, глобаллашув тўлқинида «чўкиб кетиши»га сабаб бўлади. Шу боис журналист ОАВ орқали матбуот, шахс, сўз, ижод, дин ва эътиқод эркинлиги масалаларини ёритишида соғлом баҳсга асосланиб, жаҳолатга қарши маърифат ва тарбияни улуғлашга хизмат қилиши зарур.

8. Ахборот хавфсизлиги омили. XXI асрда ОАВнинг салбий таъсир этиши орқали жамиятни беихтиёр информацион колонияга айлантираиб, ахборот гегемонияси ўрнатилди. Бошқача айтганда, халқларни нафақат техник-технологик, балки маданий ва ғоявий-мафқуравий қарам қилишнинг янги чети – масофадан туриб бошқариш шакли гоҳ очик, гоҳ яширин ҳолатда намоён бўлади. Яъни, истеъмолчилар жамиятида индивид том маънода фикр қарамлигига ва тафаккур мутелигига учраб, турли бузғунчи ғоя, вайронкор мафқура-ларни қабул қилувчи ҳимоясиз истеъмолчига айланади. Натижада уларнинг дунёқарашини масофадан туриб бошқарувчи «Таназиялашган матбуот» пайдо бўлиб, кам сонли миллат, элатларнинг бошқа халқларга сингиб кетиши ёки ўша миллат (элат)нинг ном-нишонсиз йўқ бўлиб кетиши (термейтлашиш – О.А.) ҳолати хавфи ортиб боради. Масалан, ҳозирда «жаҳон хўжалиги тизими ядросини чексиз иқтисодий салоҳиятга эга 500 га яқин транс-миллий компаниялар ташкил этади. Уларга жаҳон саноат ишлаб чиқаришининг ярми-га яқини, ташқи савдонинг 60 фоизи, янги техника, технологиялар ва «ноу-хау» ишлаб чиқариш бўйича лицензияларнинг бешдан тўрт қисми тегишлидир[15]. Эндиликда тор доирага хизмат қилувчи сиёсий, иқтисодий лоббизмга асосланган айрим миллий ОАВ хорижий монополлашган ахборот компаниялари тарқатган «янгилик»лар таъсирида, яъни ахборот босими остида қолмоқда. Бунда монополлашган хорижий ОАВ тарқатган матери-аллар ҳисобига миллий матбуот саҳифаларини, теле ва радиоканалларнинг эфир вақтини ёки электрон веб-саҳифаларини тўлдириб бориш жараёни авж олади.

Глобал «мафқуравий уруш»да ахборот бозоридаги ОАВ гўё битта ишни бажараётган-дек кўринса-да, аммо амалда улар ўртасида «аудиторияни забт этиш»даги рақобат кураши кескин кучаяди. Бунда ОАВ ўз рақибини енгмаган, унинг яширин мақсадини ўз вақтида пайқаманган, миллий ахборот хавфсизлигини амалда таъминламаган, унга қарши комплекс ёки мақсадли чора-тадбирларни амалга оширмаган давлат ёки жамият (туб миллат) таназзулга учраши муқаррар. 2011 йилда Интернет тармоғидаги яширин тарзда «демократия учун» кураш эълон қилган «Anonymous» ўзининг вайронкор ғоялар сингдирилган оммавий даъватларини Интернет ёрдамида бутун дунёга ёймоқда[16]. «Таназиялашган матбуот»га нисбатан қатъий чоралар, жумладан, Интернетдаги айрим манбаларга тақиқ (блокиров-

ка) қўйилиши ёки бошқа турли чекловларнинг ортиб бориши охир-оқибат назорат қилиш қийин бўлган «занжир реакцияси»га сабаб бўлади.

Демак, миллий ахборот хавфсизлиги таъминланмаган ахборотлашган жамиятнинг салбий маъносидаги «Таназиялашган матбуот»да инсонлараро бирдамликка раҳна солиб, таҳририят ва журналистга ишонч йўқолиб боради. Давлат тили мақомидаги миллий тил ўрнига хорижий тиллардан бири (аслида ўша миллатни четдан ахборот, хусусан, «ақлий марказлар» орқали масофавий бошқарган давлат тили) жорий этилади. Хорижий ОАВ-нинг таъсири кенгайиши оқибатида миллий ахборот хавфсизлигига маънавий таҳдид солиб, маҳаллий туб халқ тили озчиликни ташкил этувчи бошқа майда миллат тилига айланади ва вақт ўтиши билан авлодлар алмашинуви натижасида аста-секин унутилиб, «ўлик тиллар»дан бирига айланади. Бундай ОАВ таъсирида мавжуд барча миллий анъаналар, урф-одатлар ва кадрларга путур етади ва жамият маънавий таназзулга учраб, инсонийлик меъёри ва касб мезони бузилади. Ўтказилган тадқиқот натижасига кўра, «Оммавий маданият»га муносабатингиз қандай?» деб сўраганимизда респондентларнинг ярми (50,8%) «оммавий маданият»га салбий муносабатда бўлса, сўровда иштирок этганлардан жами 49,2% ушбу масалада жавоб беришга қийналган ёки жавоб бермагани аниқланди. Демак, бу ҳолатни респондентларнинг «оммавий маданият» ҳақида зарур ахборотга эга эмаслиги ва бу мавзуга доир материаллар ОАВда етарлича ёритилмай, журналистлар уни таҳлил объектига кам олаётгани билан изохлаш мумкин.

Иккинчи ҳолат – «Тўнкарилган қайиқ» гуруҳидаги ОАВ. «Таназиялашган матбуот» таъсирига тушган бу гуруҳни шартли равишда чўкиши муқаррар бўлмаган «Тўнкарилган қайиқ» ҳолатида тасаввур этдик. Бундай ҳолатда турли ғоявий, мафкуравий ва ахборот хуружлари остида жамиятнинг маънавий ривожланиш ўрнига, бир жойда депсиниб, стагнацияга учраган ОАВни олға сузаётган эмас, балки глобаллашув тўлқинида тўнкарилган қайиққа ўхшатдик. Зеро, «Тўнкарилган қайиқ»ни ростлаш мумкин. ОАВ «Чўкаётган кема» гуруҳидаги халқ (миллат)нинг маънавий таназзулини олдини олиш, юзага келадиган халосга қарши қаратилган комплекс чора-тадбирлар сифатида маънавият-маърифатга хизмат қилувчи соғлом турмуш тарзини тарғиб-ташвиқ этиш талаб этилади. Бунда: 1) аскетизм, яъни сиёсий манфаат, хусусан, агрессорликдан воз кечиб, бирдамлик маърифатга асосланилади; 2) альтруизм, яъни бошқаларнинг манфаатини ўз манфаатларидан устун қўйиб, унда ўзгага ғамхўрлик тарбия орқали эришилади.

Аслида, «Тўнкарилган қайиқ» гуруҳидаги ОАВ «Чўкаётган кема» гуруҳидаги ОАВ тарғиб қилган ғоя ва мафкуралар асоратлари сифатида давлатнинг сиёсий, иқтисодий мустақиллиги заифлашуви ёки суверенитети шубҳа остида қолиши, маҳаллий халқ ёки туб аҳоли (миллат) сонининг камайиб, унинг маданияти ва маънавияти емирилиши оқибатида юзага келган турли долзарб ижтимоий муаммоларни тузатишга қаратилган бўлади. Бунда ОАВ давлат суверенитети ва миллий ўзликни асраш учун туб халқни сиёсий ва маданий жиҳатдан ҳимоя қилиш учун курашади. Самуэль Хантингтон глобаллашув жараёнида технократияга асосланган жамият муаммоларини ўрганиб, Америка маданияти ва кадрларнинг ўзга маданиятлар билан қоришиб кетиши натижасида «мультикультуризм (яъни, турфа маданият) таҳдид солмоқда... бундай вазиятда миллий яхлитлигимизнинг яқкаю ягона халоскори эътиқоддир»[17], деб бежиз таъкидламаган. Аммо бу борада яқдил фикр йўқ. Бу борада БМТнинг собиқ Бош қотиби Кофи Аннанинг фикри эътиборга молик: «Глобализация барча кемаларни баб-баробар кўтариб тура оладиган оқим эмас. Ҳатто, статистик нуқтаи назардан, ундан манфаатдор кишилар орасида ҳам кўпчилик ўзларини беҳаловат сезмоқдалар ва ўзларига нисбатан-да омадлироқ кишиларнинг бамайлихотирлигидан қаттиқ ранжимоқдалар. Шу тариқа, глобализация назарий жиҳатдан барчамизни янада жипслаштира-да, амалда эса бизни янада тарқоқлик томон етаклаб бориш хавфи бор»[18]. Демак, ахборотлашган жамиятнинг салбий ҳолати сифатида «Таназиялашган матбуот» орқали инсон онги ва тафаккурига таъсир этган турли ёт ғоялар ва бузғунчи мафкураларнинг негатив оқибатлари идрок этилади.

Шу боис П.Бьюкенен «Инқилоб тарғиб қилаётган тенглик ғояси – аслида мафкуравий, утопик, абсурд ва тўлиқ вайронкордир»[19], деб бежиз айтмаган. Ҳарб ОАВда «демократия ниқоби»даги индивидуализм фалсафасининг сиёсийлашуви «Таназиялашган матбуот»да шахс «мен»ини намоён қилиши жамиятда нарцисизм инстинктининг кучайишига сабаб бўлган бўлса, Шарқда жамоавийлик «биз», яъни жамоатчилик фикрига таяниб иш юри-

тиш тажрибасининг амал қилиниши «Трансформациялашган матбуот»да кўпроқ намоён бўлади. Шу нуқтаи назардан «Трансформациялашган матбуот» кучга тўлиб бориши билан журналистикани бир соҳа доирасида тушунишдан воз кечилиб, унга регулятив ва нигилистик муносабатда бўлишга барҳам берилди бошланади. Бу жараёнда Шарқ халқлари, жумладан, ўзбек халқи тадрижий шаклланиш ва ривожланиш давридаги инсонлараро муносабатларда ижтимоий мувозанатни сақлаши муҳим аҳамият касб этади. Бунда ўзбек халқи менталитетидаги 5 та омил: «Ота-она ва бола», «Устоз ва шогирд», «Раҳбар ва ходим», «Катта ва кичик», «Эр ва хотин» муносабатларининг ижтимоий адолат асосида бошқарилиши эътиборга моликдир. Албатта, катталарга юксак мақом тегишлилиги шубҳа уйғотмаса-да, бироқ уларга бир қатор ижтимоий мажбуриятларни юклайди[20]. Бошқача айтганда, Ғарб дунёсидаги «Либертариан матбуот» ва «Матбуотнинг ижтимоий масъулият» назарияларига хос тотал тенглик асосидаги ёндашув эмас, балки ёш, мақом, билим ва тажрибага асосланган иерархик тенглик «Трансформациялашган матбуот»нинг дифференциациялашуви тарзида намоён бўлади. Дикқатга сазовор томони шундаки, Шарқ халқлари ушбу тенгликнинг бузилиши жамиятда маънавий таҳдид сифатида турли тартибсизлик, жиноятчиликнинг авж олишига, охир-оқибат ижтимоий хаосга сабаб бўлишига ишонади. Маънавий таҳдидни «Таназиялашган матбуот» фокусига турган «Тўнқарилган қайик» гуруҳига нисбатан қўллаш мумкин: «Маънавий таҳдид деганда, аввало, тили, дини, эътиқодидан қатъи назар, ҳар қайси одамнинг том маънодаги эркин инсон бўлиб яшашига қарши қаратилган, унинг айнан руҳий дунёсини издан чиқариш мақсадини кўзда тутадиган мафкуравий, ғоявий ва инфорацион хуружларни назарда тутиш лозим»[21]. Шу нуқтаи назардан ОАВ ва Интернет орқали тарқатилган материалларни 3 тур: мафкуравий хуружлар, ғоявий хуружлар ва инфорацион хуружларга ажратилди.

1. Мафкуравий хуружлар тактик жиҳатдан амалга оширилиб, унинг замирида индивидуни ўзликдан, уни эътиқодидан ажратувчи ва маънавиятига таҳдид солувчи иллатлар сифатида ташвиқ қилинади. Хусусан, Испаниянинг Болаларни ҳимоя қилиш агентлиги тадқиқотида кўра, дунё миқёсида 38% болалар зўравонлик руҳидаги сайтларни, 26% бола миллатчилик тусидаги веб-саҳифаларни мунтазам кузатиб бориши аниқланган[22]. Бунда, фақат тор доира манфаатига хизмат қиладиган мафкуравий хуружлар оқибатида жамият ва давлат олдида турли ижтимоий муаммоларни пайдо бўлишига сабаб бўлади. «Таназиялашган матбуот» индивид онгида элитаризм каби миллий кадриятларга зид бўлган догматик мафкураларни шакллантиради. Бунда истеъмолчилар жамиятидаги ОАВда турли долзарб масалалар ёритилмай «унутилиб», бундай салбий ҳолатларда инсон ҳаётининг мазмуни сийқалаштирилади ва яшашдан мақсад фақат лаззатланиш (кайф-сафо)дан иборат, деган гедонистик каби вайронкор мафкуралар ташвиқот қилинади. Масалан, Англияда шов-шувга сабаб бўлган ёш болаларни жинсий алоқага зўрлаш устидан ўтказилган суд жараёнларининг 26 тасида қурбонга айланган болалар таъқибчилар билан виртуал мулоқот орқали танишгани аниқланганлиги [23] мафкуравий хуружлар натижасидир.

2. Ғоявий хуружлар стратегик аҳамият касб этиб, сиёсий, диний қарашлар кенг қамровли ва аниқ мақсадга йўналтирилган ҳолда бузғунчи ғоялар орқали тарғиб этилади. Масалан, BBC News хабарига кўра, Германия мутасаддилари мамлакатдаги Интернет тармоғида ишловчи 12 минг кишини болалар порнографиясига оид материал алмашув тармоғи аъзоси, деб гумон қилган. UPI агентлигининг қайд этишича, улардан 1700 нафарига айблов эълон қилинган[24]. Ғоявий хуружлар натижасида шахс эгоцентризм, ахлоқий бузқулик, зўравонлик, индивидуализм, «оммавий маданият» каби ёт ғоялар таъсирига тушиб, унда ўз давлатида амалга оширилаётган бунёдкорлик ислохотларига нисбатан ишончсизлик, қатъиятсизлик шакллантирилади. Профессор М.Бекмуродов ибораси билан айтганда: «Мустақил бўлмаган миллат бошқа улуғроқ миллатнинг қули»[25]га айланади. Ўз тилидан, маънавияти ва маданиятидан айрилган миллий ОАВ туб миллатнинг инқирозига сабаб бўлиб, жамиятни амалда ғоявий қарамликка маҳкум этади. «Таназиялашган матбуот» орқали давлат истиқболи учун қайғурмайдиган, халқнинг миллий манфаатларига лоқайд ва бепарво индивид шаклланади. Оқибатда жамиятда ғоявий хуружлар кескинлашиб маънавий таҳдидни келтириб чиқариб, ОАВни анемия ҳолатига солади ва ахборот бозоридаги носоғлом рақобат курашида сиёсий, иқтисодий лоббизм кучайишига олиб келади.

3. Инфорацион хуружларда ОАВ ва Интернетдаги ахборот миллий манфаатларга эмас, балки тор доира вакиллари манфаатларига хизмат қилувчи турли воқелик ва жара-

ёнларни нохолис, бирёклама ташвиқ этишга қаратилади. Бу борада Ш.Мадаева ўринли қайд этганидек, «ОАВнинг маданият глобаллашувидаги таъсири фақат маданият, техника, иқтисод, маиший ҳаёт ва бошқа соҳаларда бўлиб қолмай, биринчи ва тўғридан тўғри таъсир қиладиган соҳаси инсон тафаккуридир»[26]. Масалан, АҚШнинг «Microsoft» корпорацияси 2008 йилнинг декабрида 28 та давлатда ўзининг мулоқот воситалари, хусусан, «чатхона»ларини ёпишини маълум қилди. Аниқланишича, Интернетдаги «чатхона»лар эркин, назоратсиз форум, виртуал синфхоналарга ва электрон манзилга юбориладиган турли даъват этувчи жўнатма (спам)лар, вирус ва ижтимоий тармоқ веб-сайтларининг номаъқул саҳифалари, ахлоқсиз ахборотни тарқатиш манбаига айланиб қолган экан. Шу боис MSNнинг бепул чатлари Европа, Яқин Шарқ, Африка, Осиё ва Лотин Америкасининг кўплаб мамлакатларида ўз фаолиятини тўхтатди. Уларнинг ўрнига «Microsoft Messenger» тезкор ахборот алмашилиш тизими жорий қилинди. Бунда ушбу хизматдан фойдаланиш учун шахсий маълумотларни киритиш асосида рўйхатдан ўтиш талаб этилади. Агар масалага жиддий эътибор берилса, цензурага қарши курашувчи давлатларнинг ўзлари ин-формацион хуружлардан азият чекиб, ички назорат тизимини жорий этишга мажбур бўлишаётгани кузатилмоқда. Масалан, Интернет тармоғида суициднинг осон йўллари тарғиб қилувчи 9 мингдан, эротик мазмунга эга 4 мингдан зиёд сайтлар мавжудлиги, тахминан 12% сайтлар порнографик характерга эга [27] экани ОАВнинг ижтимоий-сиёсий вазифаларидан оғиб (девиант) кетганини кўрсатади.

Дарҳақиқат, ОАВнинг асосий вазифаси ўз аудиториясига зарур ахборотни сифатли етказишдир. Лекин мамлакатимиздаги айрим даврий матбуот нашрларида ҳам беҳаёлик мазмунидаги материаллар чоп этилмоқда. Бундай андишасизлик «янгилик» тарзида нафақат «кўнгилочар газета»лар, балки етакчи журналда босилгани кузатилди. Масалан, «Ўзбекистон матбуоти» журналида бир подшоҳнинг қизини бир ғулом «ул қиздин қизлиғини олғон»лиги, сўнгра ўша қиз маймун ва қассоб билан жинсий алоқаларда бўлганлиги ҳикоя қилинган[28]. Ёки бошқа мисол: «Келинчак» журнали 2008 йил 9 майдаги 19-сонида «Эйлин Уорнес: танасини сотаётган қотил» номли мақола берилган бўлиб, унда Мичиганлик бир фоҳиша аёлнинг қатор қотилликлари ҳақида ҳикоя қилинади. Шу сондаги «Ё, алҳазар» номли мақолада Австрияда ўз қизини 24 йил давомида ертўлада қамокда ушлаган ва қизидан еттита бола кўрган Йозеф исмли кишининг ваҳший ва инсофсиз қилмишлари ёритилади. «Бекажон», «Парвона», «7x7» каби газеталарда ҳам миллий қадриятларимизга мос бўлмаган, ёшларнинг тарбиясига салбий таъсир кўрсатадиган, беҳаёлик ва ваҳшийликни тарғиб этувчи тафсилотлар, ғоявий савияси саёз, енгил-елпи ҳаёт, бачкана турмуш-тарзини тарғиб этувчи қисса ва ҳикоялар нашр этилиши кузатилди[29]. 2006 йилда «Даракчи плюс» газетасининг 17–24-сонларидан асосан енгил-елпи мавзудаги материаллар жой олган. Хусусан, газетанинг 17-сонида «Что раздражает мужчин в сексе», 19-сонида «Внимание: эксперимент!», 20-сонида «А с горбинкой–лучше!» саҳифасида беҳаё суратлар билан бирга, аёлнинг турмуш ўртоғига хиёнат қилишни маслаҳат берувчи шахватпарастлик ва фоҳишабозликка оид материаллар босилган бўлса, 18-сонида жинсий алоқа усуллари ҳақида батафсил тавсиялар берилган. Бундан ташқари, ҳар сонда «Азбука секса» рукни остида менталитетимизга зид, Ғарб ҳаётига хос бўлган эркак ва аёлнинг интим муносабатлари ҳақида материаллар нашр қилинган. Бу каби ахлоқсизликни тарғиб этган ўн минглаб тираждаги даврий нашрлар жамоатчиликка, хусусан, ёшлар тарбияси, миллий маънавияти, уларнинг онги ва руҳиятига жиддий салбий таъсир этади.

«Тасвир+ТВ» газетасининг 2006 йил июль ойи сонларида ҳам халқимиз менталитети-га тўғри келмайдиган, ахлоқсизлик ва беҳаёликни ёритувчи материаллар берилган. Газетанинг 27-сонида «Замужем за богом» мақоласида қадимда Ҳиндистон, Бобил, Перу, Рим, Эрон ва бошқа ерларда фоҳишабозлик диний ибодатлардан бири ҳисоблангани, фоҳишаларга илоҳий маъбудаларга сиғингандек муносабатда бўлишгани батафсил ҳикоя қилинган. Шунингдек, «Повелительница матки» мақоласида беҳаё мавзу ҳақида сўз юритилган. 28-сонида «Жестокий романс» номли мақола берилган бўлиб, Москва шаҳрида энг машхур бўлган фоҳишахона ҳақида ёзилган. Шунингдек, «Встреча с Анфисой Чеховой» мақоласида Россиянинг ТНТ телеканалдаги «Секс с Анфисой Чеховой» кўрсатуви бошловчиси А.Чехова билан суҳбат берилган. Ушбу нашрнинг 29-сонида «Власть – это секс», «Секс – идолы» номли материаллар чоп этилган. «Голая правда камасутры» мақоласида камасутрадан фойдаланганларнинг жинсий алоқалар тажрибаси батафсил ҳикоя қилинган.

Газетанинг 2006 йил 3 августдаги 31-сонида «Секс в космосе? Это головоломка для ученых», «Западня для любовников», «Берегитесь супружеской постели», «Ортман подарили стриптизера» каби мақолаларда миллий менталитетга зид мавзулар чоп этилгани матбуотдан маърифат истовчи киши тахририят қандай ғоя ва мафкурага хизмат қилаётгани ҳақида ўйлаиб, ҳушёр тортади. «ПрессТИЖ ТВ» газетасининг 2006 йил 45-сонида «Эмманюэль навсегда» мақоласида актриса Кристел очик саҳналарни қандай ижро этгани ҳақида ёзилган бўлса, 46-сонида актриса Заворотнюк, актёрлар Жигунов, Калягинларнинг ишқий кечинмалари, актриса Линдсей Лохан ижро этган очик саҳналар ёритилган. Ушбу сонда актёр Валентин Кудрявцевнинг 8 та хотини ва 64 та жазмани борлиги, айрим жазманларини эса дўстларига сотиши ҳақида ҳам маълумот берилган. Газета асосан миллий менталитетимизга зид бўлган ва хорижий манбалар ҳисобига асосан ёшлар тарбиясини бузишга хизмат қилувчи материаллар билан тўлдирилган.

Бундан ташқари, Интернетнинг «uz» доменидаги веб-сайтлар мониторингига кўра, айрим, хусусан, «www.miledi.uz» сайтида ёшларнинг одоб-ахлоқига салбий таъсир кўрсатувчи материаллар жойлаштирилган бўлса, «www.rea.uz» веб-сайтларида порнографик характердаги сайтларга ҳаволалар берилган. Бундай ҳолат Ўзбекистон Республикасининг «Оммавий ахборот воситалари тўғрисида»ги Қонуннинг 6-моддаси, «Ахборот эркинлиги принциплари ва кафолатлари тўғрисида»ги Қонуннинг 14-моддаси, «Ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида»ги қонуннинг 5 ва 20-моддалари [30] талабларига зиддир. Ўтказилган тадқиқот натижасига кўра, юқорида қайд этилган салбий ҳолатлардан келиб чиқиб, «Таназиялашган матбуот» бўйича респондентлар муносабатига оидлик киритиш мақсадида «Сизнингча, матбуот «оммавий маданият» тарқатяптими?» деб берилган саволга жавобан сўровда қатнашганларнинг 49,3%и «Матбуот «оммавий маданият» тарқатувчи асосий восита»лардан бири, деб қайд этган. Демак, бугунги кунда журналист реал ҳаётни холис ёритиши, ОАВда халқ турмуш тарзини ҳаққоний акс эттириши давр талабига айланмоқда.

«Таназиялашган матбуот»даги тўнқарилган қайиқ ҳолатида маданий инқирозни бошқариш (инглизча «Crisis management») ахборот соҳасида муҳим аҳамият касб этади. Бу ҳолат маълум бир ижтимоий субъектларнинг талаб-эҳтиёжи ва манфаатларини инқирозли вазиятларда бошқариш орқали намоён бўлади. Яъни, ОАВ маълум бир фикрни аудиторияга зўрма-зўраки таъсир кўрсатиш, яъни кампаниябозлик сингдиришда «фикр+таъсир кўрсатиш» орқали жамоатчиликнинг ахборотни қабул қилиш хоҳиши мажбурий тус олади. Бироқ ушбу жараёнда қуйидаги ҳолатни ёддан чиқармаслик шарт: якка мафкура мутлак ҳақиқатни билишга даъво қилиши мумкин эмас. Шу боис бугунги кунда ОАВ орқали бирёқлама ёки ёлгон ахборот тарқатиш билан жамоатчилик фикрини чалғитиш ёки уни бошқариш мумкин бўлмай қолди. Демак, «Таназиялашган матбуот»даги тўнқарилган қайиқ ҳолатидан чиқиш учун реинжиниринг, яъни умумий иш самарадорлигини ошириш талаб этилади.

Мутахассис Н.Муратова: «Биз охир-оқибат замонлар оша шаклланиб ва ривожланиб келган, касбий маҳоратга эга бўлган радио, телевидение, матбуот каби ахборот воситаларини йўқотишимиз мумкин»[31], деб прогноз қилган. Биз бундай башоратга қўшила олмай-миз, сабаби мазкур хулоса бир пайтлар «телевидение пайдо бўлганида матбуот ва радионинг кунни битди» қабилдаги шошилиш билдирилган мулоҳазага ўхшайди. Ваҳоланки, ҳозирги кунгача матбуот ҳам, радио ҳам ўз фаолиятини тўхтатмай – давом эттириб, янада такомиллашиб бормоқда. Зеро, ҳар бир ОАВ шаклланишидаги ижтимоий талаб – жамият эҳтиёжи асосида пайдо бўлгани боис уларнинг реал ҳаётда ўз ўрни бор. Масалан, 2014–2015 йилларда Африка қитъасида хавфли «эбола» вируси юкумли касаллиги тарқалган даврда ўқувчилар ва ўқитувчилар мактабга қатнамадилар, аммо дарслар радио орқали олиб борилди. Умуман олганда, ЮНЕСКОнинг 2013 йил 13 февралдаги маълумотида кўра, ҳозирги дунё аҳолисининг 95%и радио тинглар экан [32]. Дарҳақиқат, ҳозирда Интернет барча ОАВ учун электрон шаклда ўзаро рақобатлашишига кенг ва тенг имконият яратиш, соҳанинг такомиллашуви журналистнинг янада тезкорлик билан ахборот тарқатишида муҳим омилга айланди. Натижада журналистикадаги анъанавий ОАВ – матбуот, радио, ТВда Интернет орқали турли веб-сайтлар, блог, яъни оммавий ахборот кундалигининг ташкил этилиши тахририятларнинг жамоатчилик билан ўзаро қайтма алоқалари бевосита (он-лайн ёки оф-лайн) тарзида амалга оширишга хизмат қилмоқда. Айрим мутахассислар эса блог, блогерлик ҳодисасига янги ОАВ [33] тури сифатида ёндашмоқда. Демак, Интер-

нет орқали электрон газета ёки электрон теле-радио дастурлари варианты, тахририятнинг веб-сайти ва блоглар орқали респондент учун қулай вақт ва ҳажмда билвосита ишончли ахборот олиш ёхуд материалга бевосита муносабат билдириш, ўзаро фаол фикр алмашиш имконини кенгайтирмоқда.

Ахборотлашган жамиятда оммавий коммуникациялар технологиялари орқали ахборот алмашишнинг автоматлашуви технократияга сабаб бўлса-да, аммо уни бошқаришда техника эмас, балки инсон омили устувор аҳамият касб этади. Бунда ахборот коммуникациялар технологияларининг бошқаруви, унинг назоратини инсон омили, хусусан, журналист, блогер ёки оператор амалга оширади. Натижада ОАВ орқали жамоатчилик фикри мониторингини таъминлашда ахборотни излаш, тўплаш, уни қайта ишлаш ва тарқатишда турли ижтимоий муносабатлар юзага келади. Демак, ушбу ижодий жараёнда категориялар асосида мезонлар, тамойиллар, функциялар, социологик усуллар орқали тўлиқ ахборот етказиш муҳим аҳамият касб этади. Акс ҳолда ахборот уни тарқатувчи ОАВ (бош муҳаррир) ёки блогер томонидан коррекцияланиб, ўзига хос ички цензура намоён бўлади.

Ахборотлашган жамият нафақат ривожланаётган давлатлар, балки тараққий этган мамлакатларда қутилмаган долзарб муаммоларни пайдо қилиб, уни ҳал этишда энг мақбул йўл-йўриқларни излаб топишни талаб этмоқда. Назаримизда, бунинг учун ОАВда: а) воқелик, жараёнларни ўзгартиришга уриниш сабабларини билиш ва уни холис ёритиш; б) соҳани тартибга солиш ва мувофиқлаштириш, ахборотни халқчиллик нуқтаи назардан ёритиш; в) журналист фаолиятида социологик усуллар ва публицистика жанрларидан самарали фойдаланиш орқали долзарб материалларни ҳаққоний ёритиш; г) жамоатчиликда турли ахборот хуружларига қарши мафкуравий иммунитетни шакллантиришда миллий истиқлол ғоясини мустаҳкамлашга хизмат қилувчи материалларни чоп этиш муҳим аҳамият касб этади.

ХУЛОСА

Олиб борилган тадқиқот ва ўтказилган сўровнома натижасига кўра:

биринчидан, «Таназиялашган матбуот» шартли равишда 2 гуруҳга: «Чўкаётган кема» ва «Тўнкарилган қайик» гуруҳларига ажратдик. «Чўкаётган кема» гуруҳидаги ОАВ, яъни ижтимоий ҳаёт издан чиқиб, ўнглаб бўлмайдиган маънавий таназзул ҳолатига келган истеъмолчилар жамияти, деб тасаввур этиб, ушбу ёндашув реал ҳаётдаги сиёсий, маданий, ижтимоий, ҳуқуқий, диний, тиббий, иқтисодий, ахборот хавфсизлиги омилларига асосан прогнозлаштирилди. «Таназиялашган матбуот» таъсирига тушган иккинчи гуруҳни образли ифодалаб, «Тўнкарилган қайик» ҳолатида тасаввур этдик ва уни ўнглаш мумкинлиги прогнозлаштирилди. Бунда ОАВ ва Интернет орқали тарқатилган материалларни маънавий таҳдид сифатида 3 тур: мафкуравий, ғоявий ва инфорацион хуружларга ажратилди;

иккинчидан, бугунги кунда дунёдаги барча ОАВни аввалги назариялар билан баҳолаб, эски қолиплар билан ўлчаб бўлмаслиги ойдинлашди. Шу боис жамоатчилик фикри статик ҳолатларда воқеликлар муайян тарзда яширин қиёфа касб этиб, ахборотлашган жамиятда миллий ва умуминсоний демократик кадриятлар ҳамда касб одобиға зид бўлган ҳолатларни ёритувчи ОАВ фаолияти «Таназиялашган матбуот» сифатида тавсифланади. Ахборотлашган жамиятнинг позитив жиҳатлари «Трансформациялашган матбуот»да, негатив ҳолати «Таназиялашган матбуот» орқали намоён бўлиши аниқланди;

учинчидан, фақат тор доира манфаатига асосланган истеъмолчилар жамиятида турли иллатлар, хусусан, ахлоқсизликка қарши курашиш мақсадида «Таназиялашган матбуот» фаолиятини қонуний чеклаш ижтимоий ҳаракатга айланиб, миллий кадриятларни тиклаш, маънавий меросни фаол ўрганиш, ўзлаштиришга интилиш тобора кучаяди. Бунда истеъмолчилар жамиятининг маънавий таназзулдан чиқиш йўлида ОАВ учун журналист-социолог (социожурналист) кадрларни тайёрлашда давр талаби – эҳтиёжга айланади;

тўртинчидан, журналист ўз вазифасига профессионал даражада ёндашмаслиги сабабли ОАВда жамоатчилик фикри мониторингини таъминлаш ўрнига ижтимоий конформизм юзага келишига, ўз навбатида, тахририятлар жамиятни демократлаштиришда ижтимоий ва фуқаролик институтларининг умумманфаатларини тўлиқ акс эттирмай, реал ҳаётда волюнтаризм қарор топишига олиб келади.

Хулоса қилиб айтганда, «Таназиялашган матбуот назарияси» – истеъмолчилар жамиятида мавжуд бўлган ОАВ турли мафкуравий, ғоявий ва инфорацион хуружлари орқали индивидни муте қилишга, унинг миллий ўзлиги, менталитети, кадриятларини унутишга, маънавий таназзулга юз тутишига хизмат қиладиган вайронкор ахборот тизимидир.

Иқтибослар/Сноски/References

1. Лебон Г. Психология народов масс. –СПб.: «Макет», 1995, С.172. (Lebon G. Psychology of the masses. –SPb .: «Maket», 1995, S.172.)
2. Гхош, Шри Ауробиндо. Человеческий цикл. –Казань. 1992. С. 9-34. (Gxosh, Sri Au-robindo. Chelovecheskiy tsikl. –Kazan. 1992. S. 9-34.)
3. Хмара Г.И. Место ТВ в системе массовых коммуникации. –М., 1966. С.102. (Хмара G.I. Location TV in the system of mass communications. –M., 1966. S.102.)
4. Wilson Stan Le Roy. Mass Media/ Mass Culture. –Random House, 1989, P.400. (Wilson Stan Le Roy. Mass Media / Mass Culture. –Random House, 1989, R.400.)
5. Бьюкенен П.Ж. Смерть Запада. –М.: ООО Изд-во АСТ, 2004. С.22. (Byukenen P.J. Smert Zapada. –M .: ООО Izd-vo AST, 2004. P.22.)
6. Ибн Халдун. Лавҳалар.//«Ижтимоий фикр. Инсон ҳуқуқлари», 1998, №1, 163-164-б. (Ibn Khaldun. Sheets.// “Social Thought. Human Rights, 1998, №1, pp. 163-164.)
7. Фитрат, Абдурауф. Оила ёки оила бошқариш тартиблари./Масъул муҳаррир: Д.А.Алимова. Тарж.: Ш.Воҳидов/. –Т.: «Маънавият», 1998, 112 б. (Fitrat, Abdurauf. Family or family management procedures./Editor-in-chief: D.A.Alimova. Translator: Sh.Vohidov /. –T .: «Manaviyat», 1998, 112 p.)
8. Уинтер Т. XXI асрда Ислом: постмодерн дунёда қиблани топиш. Тарж. Ф.Низомов. –Т.: «Шарқ», 2005, 90–109-б. (Winter T. Islam in the 21st Century: Finding the Qibla in the Postmodern World. Tarj. F.Nizomov. –T .: «Sharq», 2005, 90–109-p.)
9. Рим Папаси еропаликларни «Худосиз ва қотиллар» деди.//«Advokat press», 2005, 6-12 октябрь. №39 (57). (The Pope called Europeans “ungodly and murderers.” №39 (57).
10. Қуронов М. Лудомания: ўт қаерга ўрлайди?..//«Kitob dunyosi», 2012, №2 (135). (Quronov M. Ludomania: where does the grass grow? ../ «Book world», 2012, №2 (135).
11. Интернет... аддикцияси.//«Ўзбекистон матбуоти». 2009. №5, 92-б. (Internet ... addiction.// «Uzbekistan press». 2009. №5, 92-p.)
12. Далимова Н.М. Компьютер ўйинларига тобе ўсмирларнинг психологик диагностикаси ва коррекцияси хусусиятлари. Псих. фан. ном... дис. автореф. –Тошкент, 2010. 14-б. (Dalimova N.M. Features of psychological diagnosis and correction of adolescents addicted to computer games. Psych. fan. nom ... dis. avtoref. –Tashkent, 2010. 14-p.)
13. <http://ru.wikipedia.org/wiki>
14. Жульен-Оффрэ де Ламетри. Фикрни эркин ифодалаш ҳақида тажриба.//«Ижтимоий фикр. Инсон ҳуқуқлари». №4. 1998, 143-б. (Julen-Offre de Lametri. Experience in free expression of opinion.// «Social thought. Human rights. №4. 1998, 143-b)
15. Тўхтаров Х. Либерализм таълимоти ва халқаро муносабатлар. –Т.: «Академиа», 2010, 39-б. (Tukhtarov X. The doctrine of liberalism and international relations. –T .: «Academy», 2010, 39-p.)
16. Мўминов Ф. ва б. Ёшлар тарбияси ва ОАВ. –Т.: «Академиа», 2011, 179-б. (Mo‘mi-nov F. and b. Youth education and media. –T .: «Academy», 2011, 179-p.)
17. Хантингтон С. Кто мы? Вызовы американской национальной идентичности. –М.: «Транзиткнига». 2004. С.525. (Hantington S. Who are we? Vyzovy amerikanskoj natsionalnoy identichnosti. –M .: «Tranzitkniga». 2004. S.525.)
18. Аннан К. 2006 йил 19 сентябрь БМТ Бош Ассамблеяси 61-сессиясида нутқи. http://www.un.org/webcast/ga/61/pdfs/sgstatement_to_the_ga06.pdf. (Annan K. Speech at the 61st Session of the UN General Assembly, September 19, 2006. http://www.un.org/webcast/ga/61/pdfs/sgstatement_to_the_ga06.pdf)
19. Бьюкенен П. Ғарбнинг ҳалокати.//«Жаҳон адабиёти», 2007, №1, 31-б. (Byukenen P. The Destruction of the West.// «World Literature», 2007, №1, 31 p.)
20. Убайдуллаева Р., Бекмурадов М. Глобализационные процессы и трансформация ценностей /«Правда Востока», 2005, 15 декабрь. (Ubaydullayeva R., Bekmuradov M. Glo-balization processes and the transformation of tsennostey / Pravda Vostoka, December 15, 2005.)
21. Каримов И.А. Юксак маънавият – энгилмас куч. –Т.: «Маънавият», 2008. 13-14-б. (Karimov I.A. High spirituality is an invincible force. –T .: «Ma’naviyat», 2008. 13-14-p.)
22. [www. Child Protection Agency.](http://www.childprotectionagency.org)

23. Умаров Б., Жабборов Ш. Глобаллашув ва ёшлар тарбияси. –Т.: «Akademiya», 2011, 39-б. (Umarov B., Jabborov Sh. Globalization and youth education. –Т.: «Academy», 2011, 39-p.)
24. «Жамият» газетаси, 2007, 28 декабрь, №52. (Jamiyat newspaper, December 28, 2007, №52.)
25. Бекмуродов М.Б. Ўзбекистонда жамоатчилик фикри. –Т.: «Фан», 1999, 159-б. (Bekmurodov M.B. Public opinion in Uzbekistan. –Т.: «Fan», 1999, 159-p.)
26. Мадаева Ш. Миллий менталитет ва демократик тафаккур (XX аср сабоқлари ва XXI аср истиқболлари). Монография. –Т.: Фалсафа ва ҳуқуқ инст. нашр. 2007, 104-б. (Madayeva Sh. National mentality and democratic thinking (lessons of the XX century and prospects of the XXI century). Monograph. –Т.: Philosophy and Law inst. edition. 2007, 104-p.)
27. Очилдиева А. Глобаллашув ва мафкуравий жараёнлар. –Т.: «Muharrir». 2009. 79-80-б. (Ochildiyeva A. Globalization and ideological processes. –Т.: «Editor». 2009. pp. 79-80.)
28. Абдукаримов С. Жимомға ҳарис қиз.//«Ўзбекистон матбуоти». 2003. №2. 46-б. (Abdulkarimov S. Jimoga haris qiz.// «Uzbekistan press». 2003. №2. 46-b.)
29. Ўсаров О. Ахборотлашаётган жамият талаблари: қонун, ижро, масъулият.// «Ўзбекистон матбуоти». 2008. №3, 9-б. (O'sarov O. Requirements of the information society: law, execution, responsibility.// «Uzbekistan press». 2008. №3, 9-p.0
30. «Халқ сўзи» газетаси, 2016, 15 сентябрь, №182 (6617). (People's Word newspaper, September 15, 2016, №182 (6617).)
31. Муратова Н. ОАВ ва интернет. Конвергенция ва замонавий журналистиканинг янги кўринишлари.//«Ўзбекистон матбуоти», 2005, №4, 41-б. (Muratova N. Media and the Internet. Convergence and new views of modern journalism.// «Uzbekistan press», 2005, №4, 41-p.)
32. <http://rus.ruvr.ru/> «ЮНЕСКО: 95% житей планетеси слушают радио». (<http://rus.ruvr.ru/> «UNESCO: 95% of the world's population listen to radio.»)
33. Қаландаров Б. Блог янги ОАВми?//«Ўзбекистон матбуоти». 2008. №3, 23-27-б. (Qalandarov B. Is the blog a new media? // «Uzbekistan Press». 2008. №3, 23-27-p.)

KONSENSUS XALQARO

JURNALI

JILD 1, SON 4

INTERNATIONAL JOURNAL OF CONSENSUS

VOLUME 1, ISSUE 4

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC the city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000